

RADI FİŞ 1924 – 2000

Kendi kaleminden Radi Fiş'in özgeçmişi: "1924'te Leningrad'da doğdum. Babam da yazardı. 1935'te ailemle birlikte Moskova'ya gittik. 1941'de okulu bitirdim. Aynı yıl İkinci Dünya Savaşı başladı. Gönüllü olarak orduya yazıldım. Finlandiya cephesinde çarpışırken yaralandım, altı ay kadar hastanede kaldım. Oradan çıktıktan sonra Şarkiyat Enstitüsü'nün Çince bölümüne girmek istedim, yer yokmuş; Türkçe şubesine girdim, isabet olmuş. 1944'ten beri Türk edebiyatı ile uğraştım, Nâzım Hikmet'le dost oldum. Sabahattin Ali, Melih Cevdet Anday, Orhan Veli'nin şiirlerini Rusçaya çevirdim. İkinci mesleğim gemicilik. Gemiyle Küba'ya kadar gittim. Yük gemisinde ikinci kaptan olarak çalıştım."

MAZLUM BEYHAN

Ankara'da doğan Mazlum Beyhan, 1973'te Ankara Üniversitesi Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Rus ve sovyet edebiyatından çok sayıda önemli eseri Türkçeye kazandırdı. Türkçedeki en önemli Rus edebiyatı çevirmenlerinden olan ve halen serbest çevirmenlik yapan Mazlum Beyhan çevirdiği eserler ile Dostoyevski, Tolstoy, Ehrenburg, Gogol, Gorki, Çernişevski, Herzen, Belinski, Radi Fiş, ve Şchedrin'den birçok başyapıtın Türkiyeli okuyucu ile buluşmasını sağladı.

Eserin özgün adı: *Spyaşçie Probudyatsya*

KOR KİTAP - 91

BEN DE HALİMCE BEDREDDİNEM - RADİ FİŞ

ÇEVİREN • MAZLUM BEYHAN

KAPAK ve İÇ TASARIM • DEVRİM KOÇLAN

Bu kitabın Türkçe hakları Radi Fiş'in Türkiye temsilcisi
Telif Hakları Onk Ajans Ltd. Şti. aracılığıyla alınmıştır.

ISBN 978-605-2283-63-9

Birinci Basım KASIM 2019

© Ginko Kitap Ltd. Şti. 2019

BASKI: Mutlu Basım Yayın - Bahri Mutlu
Davutpaşa Cad. Güven İş Merkezi C Blok No. 256 Topkapı / İst.
Sertifika No: 18569

Ginko Kitap: Osmanağa Mah. Ali Suavi Sk. No: 10 D. 3 Kadıköy / İstanbul
T: 0216 449 20 99 • F: 0216 449 21 00
www.korkitap.com • info@korkitap.com
Sertifika No: 35054

Kor Kitap, Ginko Kitap Ltd. Şti. tescilli markasıdır.

KOFA
K İ T A P

RADİ FİŞ
**BEN DE HALİMCE
BEDREDDİNEM**

RUSÇA ASLINDAN ÇEVİREN
MAZLUM BEYHAN

 ROMAN

ÇEVİRENİN ÖNSÖZÜ

Radi Fiş'i Türkiyeli okur "Nâzım'ın Çilesi"nden tanıyor. Aslında Radi Fiş'i tanımamız için tek neden değil bu. Nâzım Hikmet'in arkadaşlığını kazanabilmiş olmayı, hayatının en onur verici olayı sayan bir insan Radi Fiş. Türkiye'den kiminle karşı karşıya gelse, bir amentü gibi, önce Nâzım'a duyduğu gönül borcunu dile getiren bir insan.

Radi Fiş, önce bir doğubilimci, sonra çevirmen, sonra yazar, sonra gemici. Ona sorarsanız, kim bilir, belki bu sıralamayı son-
dan başa çevirir. Çünkü Fiş'in hayatında gemiciliğin apayrı bir yeri var. Dümen tuttuğu balıkçı gemileriyle, Manş'tan Mexico Körfezi'ne, Orkinos Adalarından Küba'ya kadar nice denizler aşmış, deniz eken, deniz biçen insanların yaşamlarına tanık olmuş, kutupların ürkütücü buzdağlarından okyanusların dağ gibi dalgalarına dek denizi hakkıyla yaşamış bir insan. Ve ne denli şaşırtıcı gelse de aynı insan, Nâzım Hikmet'ten Orhan Veli'ye, Fahri Erdiñç ve Ataol Behramođlu'ndan Özkan Mert'e kadar nice ozanımızı Rus diline kazandırmış bir Türkçe aşığı, Türkiye vurgunu...

Altındağ gecekondularından Galata levantenlerine dek ülke-
mizin nice bin insanını yakından tanımış bir insan olarak Radi Fiş, bu tanışıklığın yarattığı birikimi çeviri dışında, özgün yapıt-
larında da dile getirmiş.

Türk dili ve yazınıyla uğraşmaya ta 1944'te başlayan ve uğraş alanıyla ilgili olarak Gordlevski, Kraçkovski, Bertels, Konrad gibi yol göstericiler bulduğu için kendini mutlu sayan Radi Fiş, ülkemize ilk 1965'te gelmiş. Ülkemizden pek çok yazarla, ozan-
la tanışmış, ama Sovyetler Birliđi ile aramızdaki siyasal-kültürel

ilişkilerin, yüzyıllarca yan yana yaşayan, –dolayısıyla da tarih ve kültürleri içiçe geçmiş– dünyanın başka hiçbir iki ülkesinde görülmeyecek sıklıkta oluşu nedeniyle pek çok yazar ve ozanımızla da tanışması “gıyabî” olmuş.

Radi Fiş, ülkemiz yazar ve ozanlarından Rusçaya yaptığı çeviriler, ülkemiz yazınıyla ilgili inceleme, araştırma ve eleştiriler dışında bugüne dek üç büyük özyaşam öyküsel romana da imza atmış: Nâzım Hikmet, Mevlâna Celâleddin Rumi ve Şeyh Bedreddin Mahmud üzerine bu romanlar.

On yıl kadar önce, elime bir rastlantı sonucu geçen “Mevlâna”yı okumaya başlamış, beğenmiş ve hemen çevirmeye koyulmuştum. Ama araya giren çeşitli engeller ve en önemlisi yaşadığımız son büyük toplumsal çalkantı nedeniyle bu iş yarım kalmıştı.

Derken, geçen yıl Moskova’da, Krasnoarmeyskaya’da, Simonov’unkiyle karşı karşıya duran evinde, kendisi de çevirmen olan karısının göz açıp kapayana dek varediverdiği sıcak, içten bir sofrada Radi Fiş’in elime tutuşturduğu “Bedreddin”...

Bu kitabın çevrilme serüveni, bir bakıma, o zaman başladı.

Mazlum Beyhan

Aliağa, 1988

YAZARDAN

Bu kitap, günümüzden altı yüzyıl önce, Sağır Ortaçağ diye adlandırılan dönemde yaşamış bir insan üzerinedir.

Bedreddin İslam hukukunun büyük bilginlerinden biriydi. Ama giderek iktidarın ve zenginliğin, haksızlık ve yoksulluğun sarsılmazlığını, değişmezliğini öne süren şeriat ilkelerinin eşitlikle bağdaşmadığı sonucuna varmıştı. Bu sonuca ulaşmasıyla da, kendisine büyük ün sağlayan bütün yapıtlarını yok etti.

Gerçeğe ve eşitliğe ancak bütün pisliklerden arınmış, tertemiz bir ruhla kavuşulabileceğini öne süren Sofi şeyhlerin yanında, “kendi kendini mükemmelleştirme” denilen alabildiğine katı bir eğitimden geçmiş, bu eğitim onu halkının çektiği acılara yaklaştırmış ve böylece eşitliğin öbür dünyada değil bu dünyada, gökyüzünde değil yeryüzünde olduğunu kendi kişiliğinde göstermek için kendisine verilen mürsitlik, şeyhlik gibi bütün ünvanları reddetmişti. Çağının en önemli düşünürlerinden biri olarak, yeryüzünde eşitliğin sağlanmasının biricik yolunun top-rağın ve tüm zenginliklerin ortaklaşa kullanılmasından geçtiğini görüyordu. Bu amaca ulaşmak için de, XV. yüzyılda, bugünkü Türkiye, Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içinde yer alan topraklarda antifeodal bir halk ayaklanmasının başına geçti. Fanatizm ve dinsel hoşgörüsüzlüğün egemen olduğu bir dönemde, savaş arkadaşlarıyla birlikte tüm halkların ve dinlerin birbirine eşit olduğunu haykırdı. Felsefi yapıtlarında hep evrenin tekliğini savundu, ölümden sonra dirilme, cennet, cehennem gibi kavramları kesinlikle reddetti.

F. Engels, Ortaçağ'a ilişkin olarak şöyle diyordu: “Ortaçağ; felsefe, politika, hukuk gibi ideolojinin tüm biçimlerini teolojiye

bağlıyor ve bu bilimleri teolojinin alt dalları olarak görüyordu... Yığınların duygu dünyaları yalnızca dinsel güdularla besleniyordu; bu bakımdan da yığınlar kendi çıkarları ancak dinsel kılık altında gösterilebilirdi.” Bedreddin de şöyle söylüyordu: “Bilinçli kişi, kimsenin bilmediğini yapıp yürüten, kimsenin görmediğini görendir. Böyle bir insan bildiği her şeyi söyleyecek olursa, onu yaşatmazlar.” Ve müridlerine şu öğüdü veriyordu: “Karşınızdakilerin bilmedikleri şeyleri, onların bildikleri deyimlerle ve kavramlarla açıklayın.”

Bedreddin öyle bir dönemde yaşıyordu ki, düşüncelerinde doğal olarak, tarihsel gelişme ve maddi yaşamın dayattığı nesnel koşullardan değil, geleneksel dinsel metinlerin yorumlanışından yola çıkıyordu. Ancak Bedreddin’in yorumları çoğu kez resmi yorumlara ters düşen, din sapkınlığı, zındıklık olarak nitelenen yorumlardı.

Bu kitap, Osmanlı ve Bizans vakayinamelerine, Bedreddin’in torunu tarafından yazılan tercümeihaline ve dönemin başka belgelerine dayanılarak yazılmıştır. Bedreddin’in kimi bilimsel yazıları ve öğrencileriyle söyleşilerine ilişkin notlar da günümüze kadar ulaşmıştır. Kitabın başlıca kahramanları, dünyamızda yaşamış, gerçek kişilerdir. Bu kahramanların duygularını, düşüncelerini, karakterlerini ve olayların mantığa uygun biçimde akışını elimizdeki bilgi parçacıklarıyla yeniden canlandırmamız gerekmiş, üzerlerinden akıp giden yüzyıllarla yer yer dökülmüş fresklerin çağdaş bilimin yardımıyla tamamlanması gibi, bizim de ele aldığımız kişilerin portreleri ve yaşadıkları olaylarla ilgili zaman zaman karşılaştığımız kopukluk ve boşlukları düşgücümüzün yardımıyla doldurmamız gerekmiştir.

Yazar, kahramanının düşüncelerini onun gelişme çizgisi içinde vermeye çalışırken, kullandığı dili ve terminolojiyi de korumaya çalışmıştır. Kahramanın iç monologları, dostlarıyla, düşmanlarıyla, öğrencileriyle söyleşileri sırasında kullandığı dildir bu. Bu dili belirlerken vakayinameler, döneme ilişkin tarihsel belgeler ve kahramanımızın kendi yapıtları bize yol göstermiştir.

Şu son zamanlara gelene dek Bedreddin'e ve onun başını çektiği halk ayaklanmasına ilişkin bildiklerimiz insanın içini ürper-tecek denli azdı. Sosyalist düşüncenin, "Müslüman" Doğu'nun düşünen kafaları üzerinde gitgide daha çok etkide bulunmasıyla-dır ki, Türkiye'de Bedreddin Simavi'nin ve giriştiği eylemlerin tarihsel önemini daha iyi anlamamızı sağlayacak belge ve araştırmalar yayınlanmaya başlamıştır.

1

teshil

BİRİNCİ BÖLÜM

İznik Sürgünü

I

Ayaklarının dibinde uzanan ve genellikle Yeşil Cami'nin çinilerinin renginde olan göl, bu kez gökyüzünü baştan aşağı kaplamış olan bulutların rengini almıştı. Ne yukarda bir yıldız görülyor, ne de şafak sisleri içinde yitip gitmiş gölün kıyı çizgisi seçiliyordu. Belirli aralıklarla bir o yana bir bu yana salınan kamışların ölçülü hışirtısından başka kendini duyuran hiçbir şey yoktu. Dört bir yan kü rengi pamuk yığınları içindeydi sanki.

Sultan Mehmed Çelebi'nin de istediği tam bu değil miydi: Tutsağından yükselebilecek inlemeleri kimseler duymamalıydı.

Bedreddin'i İznik'e süren Sultan, tutsağının her hareketinin izlenmesini buyurmuş, bir yandan da kendisine ulufe olarak üç bin akçe aylık bağlamıştı. Ah! Keşke hemen başını uçursalar, ya da bir zindana atsalardı!

Besbelli buna cesaret edememişlerdi. Kitapları İslam dünyasının hukuk alimlerinin elinden düşmeyen, adı Kahire ve Semerkand'da saygıyla anılan, yüksek ulemaya mensup böyle bir insanın başını vurmak; çeşitli ülkelere dağılmış sayısız yandaşı, müridi bulunan, ünü tüm İslam alemini tutmuş bir şeyhi zindana kapatmak, kulların padişahın hakseverliğine duydukları güveni sarsabilirdi. Mehmed Çelebi gibi yemininden dönenler ve kardeş katilleri içinse, iktidarı ele geçirdiklerinde, hiçbir şey bağışlayıcı, haksever, dindar görünmekten daha önemli değildir.

Ama yağma yok! Osmanlı topraklarının yeni egemeni onu satın alamayacak! Suskun bir boyun eğme bekliyorlar ondan; böylece Sultanın arzu ettiği söylentilerin yayılması kolaylaşacak, hesapları bu! Ama sökmeyecek bu hesap!

Elli beş yaşını da gerilerde bırakmıştı artık Bedreddin. Ve inananların, dünyanın sonuyla karıştırdıkları o an, onun için çok, çok yakındı. Ama zihni hiçbir zaman şu anda olduğunca açık ve özgür, ruhu şu anda olduğunca derinlerini ele verir olmamıştı. Kalın bir kütle olarak, duvar dediğin nedir ki? Bakışlarıyla alabildiğine kalın bir zaman tabakasını, yüzyılların ötesini tarıyor o.

Bir yıldan fazla bir zamandır şu dört duvarın arasında oturup duruyor işte. Oysa dünyaya geliş amacı, o büyük amaç henüz gerçekleşmedi. Bu öyle bir amaç ki, üstesinden bir tek kendisi gelebilir. İnanç ve bilim erlerinden hiçbiri, ki Bedreddin onların hepsini çok iyi tanır, ne söylediklerini, ne gizlediklerini bilirdi, bunlardan hiçbiri gerçeğin ışığına böylesine yaklaşmamışlardı. Kimi gerçeğin karşısında durmuş ve kamaşıp kör olmasın diye gözlerini kapamıştı, kimi kendini gerçeğin ateşi içine atıp dünya için bir şey bırakmadan yok olup gitmişti.

Yüzünü Doğu'ya, kente çevirdi. Buradan, Göl Kapısı üzerindeki kulelerden, sabah sisi içindeki sokaklar gölün külrengi sularıyla doluymuş gibi görünüyordu; bu bulanıklık içinde caminin, hamamın, medresenin, tekkenin kubbeleri ve sarayın çatısı güçlkle seçilebiliyordu. Bir tek minareler gökyüzüne doğru incecik ve dümdüz uzanıyor ve sivri külahları, zarif alemleriyle bu boz bulanıklık ortasında balıkçıların işaret şamandıraları gibi göze çarpıyorlardı.

Ağır bir uykunun donakalmışlığından silkinip uyanırcasına İznik Kalesi üzerinde ağır ağır güneş doğuyor, Hicri takvimle 818 yılı Cemadi-el-âhir ayının, Milâdi takvimle 1415 yılı eylül ayının yirmi sekizinci günü başlıyordu.

Derken dört bir yanda minarelerden müezzinlerin sesleri yükseldi:

– Haydi namaza! Haydi kurtuluşa!

Kurtuluşa mı? Hangi kurtuluşa? Neden kurtuluşa? İki bin yıldır burada duran şu kent Büyük İskender'in kahramanlıklarından Roma konsüllerinin lejyonlarına, Arap halifelerinin ordularından Bizanslıların açtıkları ve karadan gölün içlerine uzanan savaş galerilerine ve Haçlı ordularından Selçuklu süvarilerine, muzaffer Osmanlı sultanlarının cengaverliklerine kadar neler görmemişti. Bu arada adı da üç kez değişmişti: Antigoniya, Nikeya, İznik. Üç kez farklı devletlere başkentlik yapmıştı. Kenti ele geçiren her fatih, kimi Zeus, kimi İsa, kimi de Muhammed adına adalet ve kurtuluş vaat etmişti. Dünyanın dört bir yanından insanlar burada toplaşmışlar, Hıristiyan kilisesinin biri diğerinden daha bilge din adamları, kurtuluşa giden gerçek yolu sahtesinden ayırma tartışmalarında birbirlerinin sakallarını burada yolmuşlardı. Müslüman din adamları birbirlerinin ağzını burnunu yine burada dağıtmışlardı. Peki ne uğrunaydı bütün bu didişme, çatışma? Eski egemenin yerini alan yeni egemenin de, tıpkı eskisi gibi, toprağın ve suyun, bağların ve bahçelerin, otlakların ve yaylakların tek sahibi olması, tüccardan ve çömlekçiden, demirciden ve balıkçıdan, rençberden ve çobandan tıpkı eskisi gibi haraç alması için değil mi?

Baskı iktidarı, iktidar zenginliği getiriyor, zenginlikse baskının daha da artmasına katkıda bulunuyordu. İşte seksen küsur yıl vardı ki müezzinler İznik minarelerinden günde beş kez halkı kurtuluşa çağırıyorlardı... Tıpkı yüzyıllar önce çeşitli ibadethanelerin gonglarından ve kiliselerin çanlarından aynı çağırının yapıldığı gibi... Oysa baskı, soygun ve yağmanın tekerleğinin dönüşünde değişen bir şey yoktu.

Ufuk çizgisi üzerinde solgun bir leke gibiydi güneş. Ta geceden gümüş karınlı sazanlarla dolu kamış sepetlerini sulardan çeken balıkçılar yüzlerini güneydoğu yönüne, Mekke'ye çevirdiler, küçük aralıklarla saflar oluşturup namaza durdular. Yoksulluk onlardan bir namaz seccadesini bile esirgemişti. Yüzleri yukardan, bu solgun şafak ışığında yeşilimsi sarı görünüyordu. Çevresi tümenden bataklığa kesmiş İznik'te pek çokları gibi onların da sıtmaya yakalandıkları anlaşılıyordu.